

Pospíšil, Ivo

Lužickosrbský kulturní slovník

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 2, pp. 220-222

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134899>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

nadčasovou, či už je tomu v případě profesorky Márie Bátorovej alebo tých, ktorých svojím odkazom inšpiruje.

Miloš Horváth

LUŽICKOSRBSKÝ KULTURNÍ SLOVNÍK

Sorbisches Kulturlexikon. Herausgegeben von Franz Schön und Dietrich Scholze unter Mitarbeit von Susanne Hose, Maria Mirtschin und Anja Pohontsch. Bautzen: Domowina-Verlag, 2014. 579 s. ISBN 978-3-7420-229-5.

Koeditoři ve své předmluvě k tomuto velmi důležitému dílu současné lužickosrbské a mezinárodní sorabistiky uvádějí, že tento kulturní slovník reflektuje současný stav vědění o kultuře, dějinách a jazyku Lužických Srbů a uvádějí zde i poněkud zprofanovaný německý termín „Wenden“: zde bychom se však zamotali do etymologizujících exkurzů, neboť původ slova je latinský „Venedi/Veneti“, doklady najdeme u řady kronikářů té doby a označuje slovanské osídlení dnešního Německa (ale historie zná i povislanské Venedy), v podstatě tedy Polabské Slované (Elbslawen) genocidně vyhubené v průběhu středověku. Ten spletenec souvisí i s německým označením Slovinců jako Windischen a častou záměnou wendisch a windisch, resp. sorbisch a serbisch, což je zase další souvislost jazyková. V každém případě to původní německé označení se týká všech Slovanů v tomto prostoru, zatímco dnešní Lužičtí Srbové jsou už jen fragmentem původního rozsáhlého osídlení, jež se stalo obětí christianizační genocidy a později dosti drsné asimilace, která pokračovala po celé 20. století a nyní se postupně dokončuje: příčiny jsou jistě nejen vnější, ale ty jsou nejdůležitější, neboť nyní jde o komplex příčin, mezi nimiž zřetelně převládají ekonomické, ale i jiné, přičemž jedna se skrývá za druhou.

Lužičtí Srbové vykonali pro evropskou vzdělanost a kulturu mnohé a ve zcela nepříznivých okolnostech vytvořili hodnoty, které zůstávají: věřím, že tento lexikon není jejich labutí písní (Schwanengesang). Na vypracování jednotlivých hesel se podíleli mnozí známí i méně známí autoři, sorabisté místní i cizí (Leoš Šatava, Tomasz Derlatka aj.), němečtí, vskutku dobře zredigovaná pestrost přístupů vydala své velmi dobré plody (jen namátkou: Jan Mahling/Malink, Ludger Udolph, Martin Kasper/Měřčín Kasper, Martin Völkel/Měřčín Völkel, Timo Měškank, Ludmila Budar). Práce koeditorů tu byla zjevně klíčová a oba – Dietrich Scholze/Šořta a Franz Schön/Franc Šěn – vykonali kus dobré práce. Problém nastává ve výběru hesel a jejich vzájemných proporcích, ale i tu můžeme konstatovat, že autoři vytvořili přijatelný balanc. Již písmeno A obsahuje řadu klíčových hesel, a to nejen abecedu (Alphabet), archívy a asimilace, ale také Auswanderung (vystěhovalectví) z důvodů především historic-

kých, ale jistě i jiných souvisejících právě s asimilací – jsou tu zaznamenány také pokusy o autonomii tohoto prostoru po druhé světové válce (Češi si mohou připomenout i návrhy na připojení části Lužice k Československu, což se na zásah Stalina nerealizovalo). Zde jde jistě hlavně o způsoby interpretace historických událostí a celkovou metodologii svazku, v čemž tento lexikon do značné míry reflektuje vládnoucí dobové trendy. Další hesla bychom museli vykládat po řadě a žádné z nich by nemohlo být zatlačeno nebo ignorováno: teprve vcelku tvoří konceptuální mozaiku významů, např. selská povstání, regionalistika, bible a její role v lužickosrbském životě a kultuře, včetně jejich překladů, problém migrace a cenzu, jež dokládá katastrofální úbytek lužickosrbského obyvatelstva a zmenšování jejich teritoria, knihovny (ostatně jeden z doktorandů je vedoucím oddělení Srbské knihovny a Srbského archivu v Srbském institutu v Budyšině, jehož je druhý koeditor ředitelem; ostatně Franc Šěn se zúčastnil jako jeho zástupce i účastníkem brněnského kolokvia o slavistice z roku 2015).

Klíčové jsou také partie o historických proměnách na Lužici, o knihtisku, o lužické srbštině horní a dolní, o srbském umění, hudbě, malířství a výtvarném umění vůbec, o lužickosrbské filologii, o sorabistice, ale i o folkloru, pohanství a kultuře mrtvých, najdeme zde srovnání osudu Lučických Srbů za výmarské republiky, nacismu, o srbském národním hnutí i areálové přístupy charakterizující jednotlivé lužickosrbské oblasti, muzeologii, popisy hlavních muzejí a kulturních institucí, periodika, lužickosrbskou lexikografii, na niž přítomný slovník vědomě navazuje. Bylo by jistě možné kriticky posuzovat výběr hesel, jejich textaci, a to z pohledu věd, které slovník musel obsáhnout, tj. obecných dějin, etnologie a etnografie, folkloristiky, uměnověd včetně vědy literární, sociologie, politologie, sociální psychologie a dalších, ale to je věc názoru a takové dílo je cenné spíše svým syntetickým úsilím a snahou smiřovat protiklady a nikoli vyjadřovat nějaká krajním, pouze hypotetická hlediska a názory. Snad by tu mělo být věnováno více pozornosti překladům do jiných jazyků, a tudíž osobnostem překladatelů, to je velmi důležité.

To, co je podstatné, je i to, že slovník v jednotlivých heslech zachycuje lužickosrbské dějiny a hlavní kulturní epochy ve vývoji Lužických Srbů, zejména reformaci, humanismus, osvícenství, ale hlavně národní hnutí 19. století, romantismus a nová proudění ve 20. století a později, jež dala lužickosrbskému umění včetně literárního řadu vynikajících zjevů evropské dimenze. To je myslím nejpodstatnější: i když současná situace tohoto národa je spíše tristní, najdeme tu kulturní produkty, jimiž Lužičtí Srbové zasáhli nejen současné Německo. Jaký bude jejich osud – stejně jako osud dalších malých národů v současné Evropě a v radikálně se měnícím světě – ponecháme na těch, kteří mají schopnost nazírat do budoucnosti, jež, jak víme, může přinést četná překvapení, a to nejen nepřijemná. Nemyslím tedy, že přítomný lexikon je něčím uzavřeným: lužickosrbský národ rozvíjí svou činnost a jistě i sorabistika – stejně jako

v 19. století – může být silným podnětem k této činnosti: kromě Německa jsou centrem sorabistiky Polsko, Ukrajina, Rusko; naopak české země v tom hodně zanedbaly (ostatně jako v jiných slavistických oborech), ale v poslední době se alespoň popularizující sorabistika rozvinula u mladé generace, mj. v Společnosti přátel Lužice a její tiskovém orgánu Česko-lužickém věstníku. Může tedy tento lexikon být inspiračním zdrojem i pramenem povzbuzení také pro zahraniční sorabistiku, včetně skomírající české, jež nutně potřebuje v podstatě znovu vybudovat na univerzitní úrovni. Již klíčová role Čechů v národním obrození Lužických Srbů k tomu vyzývá. První vlašťovkou, která však jaro ještě nedělá, je svou kulturně areálovou orientací tomuto slovníku nejbližší brněnská edice Radka Čermáka a Giuseppa Maiella (*Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Středoevropské centrum slovanských studií, edice Evropské obzory, Brno 2011). A ještě jeden impuls: přítomný slovník, jistě s dalšími dodatky z jednotlivých prostředí, by se měl přeložit i do jiných slovanských jazyků, včetně češtiny, ale i do jazyků světových, např. angličtiny nebo francouzštiny, ale nyní víme, že by našel své čtenáře a studenty i v asijské a latinskoamerické slavistice, a to z důvodů, jež jsou ryze odborné, ale hlavně obecně společenské.

Ivo Pospíšil

LITERATÚRA A KOGNITÍVNE VEDY

Jana Kuzmíková (ed.): *Literatúra v kognitívnych súvislostiach*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014. 152 s. ISBN 978-80-88746-258-6.

Pri čítaní kolektívnej monografie *Literatúra v kognitívnych súvislostiach*, ktorú koncepcne a editorsky pripravila Jana Kuzmíková, som si uvedomila hneď niekoľko javov a faktov, ktoré som doposiaľ bez hlbšej reflexie vnímala ako samozrejmé. Viaceré atribúty, dlhodobá a opakovane pripisované slovenským autorom a ich tvorbe, súvisia s emóciami či inými mentálnymi stavmi. Napríklad Timravinu tvorbu charakterizuje deziluzívnosť, o Jozefovi Cígerovi Hronskom sa často uvažuje ako o „znalcovi ženskej duše“, pri charakteristike próz Dušana Mitanu sa z genologického aspektu hovorí o „poviedkach s tajomstvom“ a pod. Nejde pritom o vyjadrenia tzv. naivnej literárnej kritiky, ale o relevantné závery skúsených literárnych vedcov, akým napríklad v Timravinom prípade nepochybne bol Oskár Čepan.

V tradícii slovenskej literárnej vedy s imanentným prístupom k textu, ktorý dlhodobá reprezentoval štrukturalistický model, rezonovali a stále sa používajú spomenuté charakteristiky, ale zvyčajne bez úsilia hlbšie vysvetliť či pochopiť, čo ich okrem explicitných textových prejavov môže vyvolávať a recepčne ur-